
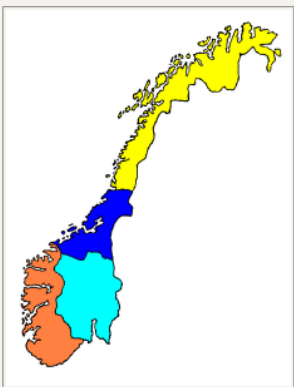

Språkpolitikk i Noreg

Af Sylfest Lomheim 12. maj 2010 • I kategorien [Sprogpolitik](#) •

I dag er det 125 år siden at Norges Storting vedtog "[jamstillingsvedtaket](#)" som sidestillede nynorsk og bokmål.

De fire norske hoveddialekter: nordnorsk (gul), trøndersk (mørkeblå), vestlandsk (rød) og østlandsk (lyseblå). (Kort: Wikipedia)

”Dansketida”

Rundt 1450 var det gamle norske ([norrøne](#)) skriftsspråket daudt, ingen kunne det lenger, og det var dansk (og delvis svensk) som vart brukt i dokument og brev. Dansk tok fullstendig over med innføringa av reformasjonen like før 1540.

Det danske skriftspråket låg langt frå dei norske talemåla. Dansken var i praksis halvveges uforståeleg. Dei norske dialektane levde ganske uforstyrta vidare. Difor kom tida mellom 1500 og 1800 til å bli ein relativt stabil periode for norsk språk. Dialektane utfalda seg fritt, utan sterke påtrykk utanfrå.

Situasjonen i Noreg like etter at unionen med Danmark var slutt, var såleis at nesten alle snakka ei eller anna form for dialekt. Rett nok var det eit lite mindretal som hadde utvikla ein slags danskbasert 'dannet dagligtale', men dette spela ei marginal rolle. Paradoksalt nok kan ein seia at takka vere dansketida hadde Noreg bevart eit langt større og meir levande dialektmangfald enn nabolanda Danmark og Sverige.

Men var 'dansketida' slutt i 1814? Nei, ho heldt fram til etter 1900.

Som hundreår kan 1800-talet i Noreg oppsummerast slik: landet var i politisk union med Sverige samstundes som det var ein kulturprovins under Danmark. Det har aldri vore skrive så mykje og så korrekt dansk i Noreg som i tida mellom 1814 og 1905. (For skam skuld kunne ein vanskeleg kalla språket dansk og vera i union med Sverige, så den vanlege omtalen på 1800-talet var 'det almindelige bogsprog') Bibelen kom først på riksmål i 1904. Noreg vart dermed det siste landet i Europa som fekk Skrifta på morsmålet.

Den 31. desember 1924 vart den norske avdeling av Gyldendal forlag i København kjøpt heim, og dette var òg den siste dagen at hovudstaden hadde namnet Kristiania. Med litt rett hevdar eg difor at 'dansketida' varte til 1925.

Nytt norsk skriftspråk – to variantar!

Då landet skulle atterreisa eit eige skriftsspråk i siste delen av 1800-talet, vart det – som alle veit – ikkje ei løysing, men to. Nemningane vart riksmål og landsmål. Omgrepa skal tolkast nær synonymt, sidan poenget er 'mål' for 'riket' og 'landet'. (Dette er det grunn til å presisera, for det finst mange som trur at begrepet 'landsmål' tyder språket for dei som bur 'på landet'!)

No hadde ikkje landsmål og riksmål meir enn kome opp i ståande stilling før debatten om å føra dei i hop melde seg. Arne Garborg og Moltke Moe var mellom dei førande rundt 1900 som tala om at 'eitt samnorsk språk' måtte vera målet. Noko seinare ivra både Fridtjof Nansen og Didrik Arup Seip om det same. Samnorsktanken låg nok sterkt inne som føring i det som vart den store [rettskrivinga i 1917](#). Då skjedde det historisk skilsetjande at ein del former vart introduserte i riksmål og landsmål som var identiske (til dømes *boka*.) Men det var, vel å merka, som valfrie former. For ved sida av dei 'samnorske' formene hadde ein stadig dei tradisjonelle formene (*boken* i riksmål, *boki* i landsmål).

Dermed hadde den typiske norsk normeringspolitikken på 1900-talet kome til uttrykk i ei stortingsbehandling – *prinsippet om tilnærming* (mogelege fellesformer) og *prinsippet om valfridom* (demokratisk motivert).

Tjuetalet kom til å bli prega av mykje etterdønningar etter den opprivande debatten i Stortinget i samband med 1917-rettskrivinga. Eit av resultatata var at Stortinget fann dei ville skifta namn på dei to skriftvariantane, så i 1929 vedtok dei *bokmål* og *nynorsk* som dei to nye offisielle namna. Nynorsk tok relativt raskt over for 'landsmål' i daglegtalen, medan 'riksmål' stadig i 2009 blir halde i hevd som nemning av eit lite fleirtal, særleg av dei bokmåls skrivande som helst vil bruka tradisjonelle skriftformer.

Overskrifta for målstriden i Noreg mellom 1900-2000 kan summerast opp med den kjende russiske romantittelen *Krig og fred*. 'Krigen' om riksmål og samnorsk og nynorsk prega språkdebatten like fram til etter krigen – ja, hadde faktisk si mest brennande tid på 1950-talet. Tilhengarar av riksmålet brende skulebøker (med folkelege bokmålsformer) på fortaua i Oslo.

Tidskiljet 1970

Det språkpolitiske klimaet endra seg rundt 1970. Stortinget bestemte at tvungen tilnærming mellom bokmål og nynorsk ikkje skulle skje, og ved overgangen til det nye tusentalet rådde det (relativ) språkfred i landet.

Etter år 2000 er det nye problemstillingar som står fremst i språkpolitikken.

Seneste sprognyheder

19/3	Evolution i sprog: Dovenskab har ændret ord videnskab.dk
30/10	Hvem taler: Kan du høre forskel på menneske og maskine? www.dr.dk
6/3	Dansklærere: Tosprogede børn bliver sprogligt forsoemt www.bt.dk
28/2	Flere og flere ordblinde fårter på universitetet - Magisterbladet magisterbladet.dk
22/2	Keeper eller målmand — hvilket ord er bedst? Dansk Sprognævn dsn.dk

28/3	Indigenous languages come from just one common ancestor, researchers say - ABC News (Australian Broadcasting Corporation) www.abc.net.au
27/3	UVic news - University of Victoria www.uvic.ca
26/3	New York Nonprofit Media: Native American nonprofit aims to boost community health by teaching Lakota language nynmedia.com
22/3	Teenage business owner aims to revitalize Blackfoot language globalnews.ca
19/3	Language revival preserving history www.smh.com.au

FLERE NYHEDER >>>

Verdens sprog på Sprog museet.dk på et større kort

Mere i kategorien 'Sprogpolitik'

- 1
- Main Mistakes in Site Design
- Top Faults in Website Design
- Top Faults in Web Design

Nye kommentarer

Maj-Britt Kent Hansen til 1

Ruben Schachtenhaufen til Er det forkert at splitte sammensatte ord?

Niels Larsen-Ledet til Er det forkert at splitte sammensatte ord?

william fich til Jødiske efternavne

Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt

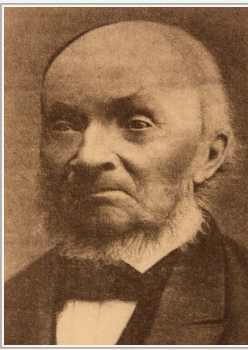
Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt

Herluf Hansen til Ded borrijnholmska måled

Arturo til Hebraisk: Et genoplivet sprog eller et nyt sprog?

Yunus til Two Turkish Loanwords in Swedish

Sonstige til Den Danske Ordbog på nettet

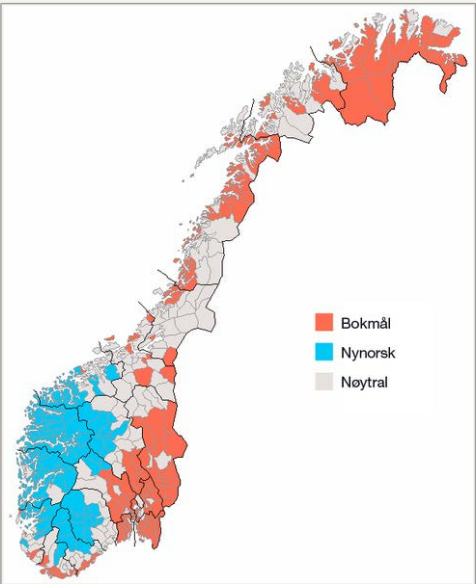
Ivar Aasen (1813-1886), skaberen af nynorsk (Wikipedia)

Oppsummert: språkkampen i Noreg hadde eit nasjonalt utgangspunkt, og dette utgangspunktet dominerte debatten fram til 1917-rettskrivinga. Frå 1850-åra og framover stod 'Aasen-løysinga' (landsmålet) mot 'Knudsen-løysinga' (riksmålet) når det gjaldt korleis landet skulle atterreisa eit norsk skriftspråk. Frå 1917 til 1938-rettskrivinga (og dermed i praksis fram til midten av 1900-talet) hadde rettskrivingsdebatten heilt klart ei anna vinkling, nemleg det demokratiske grunnlaget. 'Folkeformer' – i motsetnad til 'tradisjonelle former' (riksmålet) –

Knud Knudsen (1812-1895), modstander af nynorsk. (Wikipedia)

var honnørordet for fleirtalet på Stortinget i heile denne perioden. (Venstre først og deretter Arbeidarpartiet hadde regjeringsmakta heile denne perioden.) Mange som kjenner debattane i [Noregs Mållag](#) vil kjenna att dei to termene 'den nasjonale lina' og 'den sosiale lina'. Desse to uttrykka står for det same, og dei formidlar essensen i utviklinga frå 1860 til 1960.

Norske kommuner der har nynorsk (blå) hhv bokmål (rød) som offisielt språk.

Situasjonen i mellomkrigstida var slik at nynorsken voks så kraftig i oppslutnad at ein i tida før 1940 ikkje kunne vera sikker på korleis 'språkstriden' kom til å enda. (På tretti år hadde nynorsken gått frå i praksis null til over 30 % oppslutnad.)

Snunaden kom på femtitalet og utover. På syttitalet hadde sentralisering og urbanisering redusert nynorskprosenten i skulane til 17 %, men etter den tida har forholdet mellom nynorsk og bokmål endra seg forholdsvis lite. Trass i utstrekkt sentralisering og mange samanslåingar i samfunnet låg oppslutnaden i 2009 stadig på 13 til 14 %. 'Nynorskland' i Noreg no er i hovudsak fjordane i Vest-Noreg, pluss ein del av fjelldalane mellom aust og vest. Nynorsken kan seiast å liggja i 'stabilt sideleie' – pressa, men likevel relativ trygg.

På totusentalet er det er ei utbreidd oppfatning at 'pasienten', det norske språket i sine to skrivne variantar, treng ro.

Utfordringar i normering av norsk

Rettskrivinga i Noreg har sidan 1917 vore basert på to berande prinsipp: prinsippet om valfridom og (som ein logisk konsekvens) prinsippet om demokrati. Med det meinest at valfridomen – som er systematisk gjennomført både i nynorsken og bokmålet – skal tena eit demokratisk føremål. Når det er ulike skriftformer å velja blant (fremtiden eller framtida i bokmål, til dømes, og framtida eller framtidi i nynorsk), så kan kvar og ein velja seg ein skriftnormal som legg ganske nær det talemålet ein har. (Dessutan var det òg uttalt politikk frå 1917 og femti år frametter rettskrivingsendringar burde føra dei to skriftvariantane av norsk nærare saman, den såkalla 'samnorskpolitikken'.)

I eit internasjonalt perspektiv må ein seia at Noreg fortonar seg som eit språkpolitisk laboratorium. Mange internasjonale lingvistar, til dømes engelskmannen Peter Trudgill, [hevdar](#) at viljen til å minska einsrettinga i norma og avstanden mellom tale og skrift, nærast er mønstergyldig.

På den andre sida må det vera tillate å spørja om ikkje valfridomen i former og dermed manglande fastleik i den skrivne standarden rett og slett fører til at skriftspråket (skriftspråka) ikkje utviklar den styrken som alle funksjonelle skriftspråk er så avhengig av. Kanskje er det slik i språkverda at ein ikkje kan få både i pose og sekk – at ein ikkje kan få både demokrati og styrke? Anten ein vil eller ei, blir ein dregen i den eine eller andre retninga. Det er vanskeleg å etablere ein politisk kurs som ligg midt mellom. Og då synest det temmeleg klart at Noreg opp gjennom heile 1900-talet har lagt meir vekt på det demokratiske prinsippet (det omsynet at store grupper av brukarar skal kunna finna 'sine' former og bøyingar i skriftspråket) enn på prinsippet om maksimal styrke.

Den demokratiske kostnaden er tydeleg for alle som vil sjå: Det er stendig små debattar om detaljar i rettskrivinga, og det er inga kollektiv semje hos den språkelege eliten om korleis rettskrivinga bør vera. Normsituasjonen er med andre ord svært ustabil – kanskje den minst stabile i heile Europa. Kontrasten til Island, eit land som historisk-sosialt står Noreg svært nær, er slående. Der har omsynet til språkleg einskap (og dermed styrke) vore rettesnor heile tida, og det er knapt nokon som stiller spørsmål ved dette grunnleggjande trekket i islandsk språknormering.

Rettskrivingshistoria i Noreg gjev rikeleg tilfang for den internasjonale språkforskaren som vil studera føremoner og ulemper med ulike liberalistiske innfallsvinklar på normeringsregime og offentleg språkpolitikk.

Korleis enda det?

Artikler om

aktuelle sprog Alfabeter Anmeldelser arabisk
Biblen bogstaver børn Danmark Dansk Dialekter
engelsk esperanto Formidling fransk identitet
konsonanter Medier modersmål Musik Navne norsk Ord
ordbøger ordforråd oversættelse Plansprog religion
romanske sprog russisk Sjøv skriftsprog sprogdød Sproggeografi
sprogkort Sprogpolitik sprogteknologi
svensk truede sprog tv tyrkisk tysk Udtale
Underholdning video vokaler

Arkiv	Resources
juli 2018	Ethnologue: Languages of the World
juni 2018	Forvo – All the Words in the World. Pronounced.
maj 2018	LL-Map: Language and Location
april 2018	Minority Rights Group
marts 2018	Omniplot. Writing Systems and Languages of the World
februar 2018	UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger
januar 2015	World Atlas of Linguistic Structures (WALS)
december 2014	
november 2014	
maj 2014	
marts 2014	
februar 2014	
oktober 2013	
august 2013	
marts 2013	
januar 2013	
december 2012	
november 2012	
oktober 2012	
september 2012	
juli 2012	
juni 2012	
maj 2012	
april 2012	
marts 2012	
februar 2012	
januar 2012	
december 2011	
november 2011	
oktober 2011	
september 2011	
august 2011	
juli 2011	
juni 2011	
maj 2011	
april 2011	
marts 2011	
februar 2011	
januar 2011	
december 2010	
november 2010	
oktober 2010	
september 2010	
juni 2010	
maj 2010	
april 2010	
marts 2010	

Noreg kan tilby eit uvanleg materiale til dei som vil finna ut noko om kva rekkevidd og påverknad språkpolitikken kan ha i eit samfunn. Ein openberr konklusjon på det som har gått føre seg i Noreg, er at reint allment og prinsipielt er det fullt mogeleg å endra språkbruk og språkhaldningar i eit samfunn gjennom sentralstyrt politikk. Men det tek for det første ganske lang tid, og for det andre er det vanskeleg å realisera ambisiøse mål.

Teljemåten – det å telja tal – kan tena som illustrasjon. I 1951 vedtok Stortinget å endra på teljemåten i Noreg. Fram til då talde alle nordmenn slik: toogfemti, femogseksti, niognitti. Stortinget var overtydd om at det engelske og svenske mønsteret (tiarane før einarane) var meir eintydig og funksjonelt i den nye tekniske tidsalderen som var i emning. Den statlege allmennkringkastaren NRK vart pålagd å nytta 'den nye teljemåten' i alle samanhengar. Femti år etter, på totusentalet, kan me slå fast at teljemåten i stort har slege gjennom. Folk flest, særleg dei yngre (ikkje uventa!) bruker no den nye teljemåten, om enn ikkje heilt konsekvent. Men – det har altså teke eit halvt hundre år å koma dit. Og enno høyrer ein folk nytta den gamle teljemåten innimellom. Ein betinga siger, med andre ord.

Tal er ein detalj i rettskriving og normering. Når det gjeld det verkeleg ambisøse normeringsprosjektet frå mellomkrigstida på 1900-talet, det å føra dei to skriftvariantane saman i ein felles normal ('samnorsk'), er det berre å konstatera at den politikken feila. Fullstendig. 'Samnorsk' har dei siste femti åra i dei fleste norsk språkøyre fått ein sterkt nedsetjande klang, noko kalleordet 'skamnorsk' seier alt om. Difor vedtok òg Stortinget i 2003 å sletta formuleringa om "å føra dei to målformene saman". Mange sa: "På overtid!" Det skulle ikkje lenger vera noko politisk mål. Femti år før var det eit uttalt mål for Stortinget.

Totusentalet; nye tider ...

Politikken verkar altså å vera avklara. Formelt sett. Men korleis er røyndommen? Korleis utviklar dei to norske skriftvariantane seg? Til det er å seia at bokmålet påverkar nynorsken mest morfologisk. Former som 'drepte', 'mandag', 'holdt', 'tilfeller' høyrer ofte i standardnynorsken i radio og fjernsyn, endå det er heva over tvil om at dei korrekte formene er 'drap', 'måndag', 'heldt', 'tilfelle'. På den andre sida er det heller ikkje tvil om at nynorsken har påverka bokmålet enormt reint leksikalsk det siste halve hundre året. I ei såpass tradisjonell avis som Aftenposten ser ein i 2010 ord som 'ymse', 'brått', 'løyve', 'stode', 'vedtak', 'merknad', 'trygd', 'gravferd', 'rettferd' – alt saman tradisjonelle nynorskord. Nynorsken har kort sagt overrisla bokmålet med ord. Dei nærsynte ser ikkje det. Berre dei på totusentalet som har ordhistoria inne, ser det.

Konsekvensen av denne utviklinga er at i praksis er dei to skriftvariantane *mykje meir like* i 2010 enn i 1960. For å ikkje snakka om viss me samanliknar variantane i dag med 1910. Avstanden mellom dei to målformene i dag er ufatteleg mykje mindre enn for hundre år sidan. Faktisk har variantane nærma seg så mykje dei siste hundre åra at viss det held fram i same takt, vil dei to skriftvariantane gli i hop ei god stund før 2100. No er det ingen garanti for at tilnærminga held fram dei neste hundre åra i same omfang som før. Men poenget er at norsk (ironisk nok) er på rask veg mot ein 'samnorsk' situasjon, trass at den offisielle politikken har parkert samnorskpolitikken.

I 2010 er Noreg eit mykje meir 'normalt' språkpolitisk land enn det har vore på eit par hundre år. Nordmenn flest diskuterer i dag dei same språkpolitiske spørsmåla som ein diskuterer i dei nordiske nabolanda og i Europa elles. Når det gjeld rettskrivingsendringar og reformer, har stemninga og politikken i Noreg endra seg mykje på totusentalet. No er det eit uttrykt mål å koma inn i eit meir stabilt rettskrivingsleie, med få eller ingen systemendringar i overskodesleg framtid. Rettskrivinga skal få ligga i ro, berre justerast med nødvendig vedlikehald og normering av nye ord og uttrykk. Også på det punktet er situasjonen i Noreg i ferd med å normalisera seg i forhold til naboland og andre europeiske land.

Sylfest Lomheim

direktør i [Norsk Språkråd](#)

Læs også:

1. [Norsk sprog 1807-1820 \[del 2 af 2\]](#) [Første del her] Sprogkuppet Selvom man i Norge endnu ikke tillagde sproget den samme værdi som i Danmark, så var der kredse der tillagde det en klar national betydning. Oplosningen...
2. [Norsk sprog 1807-1820 \[del 1 af 2\]](#) Sprogets betydning og den nordiske renaissance Johann Gottfried Herder (1744-1803) © Bildarchiv Preußischer Kulturbesitz Før nationalismens tidsalder blev sproget sjældent tillagt en kulturel eller politisk betydning. Sproget var for de...
3. [Dansk tunge](#) Det nordiske sprogfællesskab i vikingetid og tidlig middelalder De germanske sprog i Europa omkring år 900. Rødt: nordisk (mørkerødt: vestnordisk/norrønt; lyserødt: østnordisk/olddansk og fornsvensk). Grønt: vestgermansk. Blåt: østgermansk. (Kort: <http://wiki.verbix.com/Languages/GermanicNorth...>)
4. [De arma goterna](#) Wilhelm Marstrands store vægmaleri fra 1866 i Roskilde Domkirke: "Christian IV på "Trefoldigheden" i Søslaget på Kolberger-Heide" i 1644. Det var her "gotens [svenskerne] 'hjælm og hjerne brast'" og kongen...

Tagget med: Biblen, bokmål, Danmark, Dansk, Dialekter, Island, islandsk, landsmål, mærkedage, Norge, norrøn, norsk, nynorsk, på norsk, reformationen, rettskriving, riksmål, samnorsk, skriftsprog, Sprogpolitik, Stortinget, svensk, Sverige, talesprog, talord

2 kommentarer

Gunnar Gällmo

12. maj 2010 • 21:41

"Rundt 1450 var det gamle norske (norrøne) skriftsspråket dautd" – njae, væl inte på Island? Frågan är om inte isländskan än i dag är den norskaste norskan.

Svar

februar 2010

januar 2010

december 2009

november 2009

oktober 2009

september 2009

august 2009

juli 2009

juni 2009

maj 2009

april 2009

marts 2009

Arild

13. maj 2010 • 10:50

Gunnar Gällmo: Det er da det gamle danske sprog, der er overlevet på Island, "dansk tunge" ;-)

Svar

Skriv en kommentar

Navn (kræves)

E-mail (kræves)

Hjemmeside

Send mig en e-mail når der kommer flere kommentarer.